

Vítězslav Nezval (1900 – 1958) – lyrika

Na břehu řeky Svratky

Na břehu řeky Svratky kvete rozrazil,
na břehu řeky Svratky roste nízká tráva,
rád chodil jsem tam denně, koupal se a snil,
na břehu řeky Svratky kvete rozrazil
a voda je tu těžká, chladná, kalná, tmavá.

I za slunného léta je zde zvláštní stín
jak v starém obraze, jenž u nás doma visí,
proč cítíl jsem tu vonět kopr, česnek, kmín,
i za slunného léta je zde zvláštní stín
jak v jedné zahradě, kam chodíval jsem kdysi.

Jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt
než tento teskný břeh, než temná řeka Svratka,
a přece musil jsem tu každoročně žít,
jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt,
však nechodila k jejich břehům moje matka.

Jsou možná země, kde je voda modravá
a nebe modravé a hory modravější,
a přec mou zemí navždy bude Morava,
jsou možná země, kde je voda modravá,
a přec mi nejsou drahé jak ta země zdejší.

Jsou možná mnohem nádhernější hřbitovy,
je Vyšehrad, ten zlatý klenot v srdci Prahy —
a přec mě nejvíc dojí má ten žulový,
jsou možná mnohem nádhernější hřbitovy,
a přec ten nad Brnem je nade vše mi drahý.

Na břehu řeky Svratky kvete rozrazil
a v létě tyčí se tu kukuřičná zrna.
Ó kéž bych, matko, s tebou dodneška tu žil,
na břehu řeky Svratky kvete rozrazil,
kéž žil bych s tebou, matko, dodnes ve zdech
Brna.

Jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt
než tento teskný břeh, než temná řeka Svratka,
a přec bych chtěl tu, matko, s tebou věčně žít,
jsou možná hezčí řeky, mají větší třpyt,
však ty jsi moje vlast, má vlast, má věčná
matka.

(Chrpy a města, 1955)

(Tak zdá se mi že omládla jsi...)

Tak zdá se mi že omládla jsi
Máš růžovou pleť
Až na ty postříbřené vlasy
Mohla by ti dnes závidět

Nejedna vychloubačná paní
A dosud pyšná na svůj věk
Vypravuj něco pro zasmání
Třeba jak jednou tatínek...

Anebo podrob svého syna
Nemilosrdné kritice
Nalej mu jen půlky sklenky vína
Anebo můžeš zlobit se

Že v pokoji je nepořádek
A že se pálí pečeně
Hudba těch bezpředmětných hádek
Zní pro mé uši vznešeně

Jak rytmy řeckých tragédií
Připsané na vrub osudu
Pojď utlouct se mnou dvěma kyji
Svou nemoc černou obludu
(Matka Naděje, 1938)

Píseň o vřesu

Dnes nechci růže, dnes chci vřes
Rudá růže popálila by mě plamenem
A ta bílá, ta by mě zas uhodila kamenem
Ledovým kamenem

Do mých vzlykajících prsou
V lese bez nebes
Dnes nechci růže, dnes chci vřes

Dnes nechci růže, dnes chci vřes
Věnc z vřesu na mé paži je můj náramek
Pověsím jej na zápraží,
Zamknu na zámek vyjde červánek

Nad mou zamyšlenou hlavou
V lese bez nebes
Dnes nechci růže, dnes chci vřes

Dnes nechci růže, dnes chci vřes
Růže přines mi až příště,
Přines mi je příště až

Dnes mě vábí vřesoviště,
Vřesoviště které znáš
Věčnost nad ním drží stráž

Jeho nebe září láskou
V černém lese bez nebes
Dnes nechci růže,
Dnes chci vřes
(Pět minut za městem, 1940)

Sbohem a šáteček

Sbohem a kdybychom se nikdy nesetkali
bylo to překrásné a bylo toho dost
Sbohem a kdybychom si spolu schůzku dali
možná že nepřijdem že přijde jiný host

Bylo to překrásné žel všechno má svůj konec
Mlč umíráčku mlč ten smutek já už znám
Polibek kapesník siréna lodní zvonec
tři čtyři úsměvy a potom zůstat sám

Sbohem a kdybychom si neřekli už více
ať po nás zůstane maličká památka
vzdušná jak kapesník prostší než pohlednice
a trochu mámivá jak vůně pozlátka

A jestli viděl jsem co neviděli jiní
tím lépe vlaštovko jež hledáš rodný chlív
Ukázalas mi jih kde máš své hnízdo v skříni
Tvým osudem je let mým osudem je zpěv

Sbohem a bylo-li to všechno naposledy
tím hůře mé naděje nic vám už nezbude
Chcem-li se setkati nelučme se radš tedy
Sbohem a šáteček Vyplň se osude!
(Sbohem a šáteček, 1934)

NEZVAL, Vítězslav. *Zázračné proměny*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980.

- 1) Jakou lyriku výbor z poezie představuje?
- 2) Úvodní báseň se vymyká ostatním básním ze sbírky (sbírka je psaná v duchu socialistického realismu). Čím? Vysvětli pojem „soc. realismus“.
- 3) Proč má autor řeku, místní hřbitov a Moravu raději než jiná (možná i hezčí) místa?
- 4) S čím mu splývá matka?
- 5) Všimněte si stavby básně. Jakou roli má vždy poslední dvojverší?
- 6) Jaký rým volí?
- 7) V kterých básních se odráží vážné onemocnění Nezvalovy matky (1937) a její smrt (stesk po ní?)
- 8) Báseň Píseň o vřesu je postavena na kontrastu prostého a vznešeného. Co je zde symbolem prostoty? Co upřednostňuje Nezval?
- 9) Jak vznikla sbírka Sbohem a šáteček? Hrozilo mu nějaké vnější nebezpečí, aby musel bilancovat, loučit se (např. s životem)?
- 10) Které symboly pro něj znamenají loučení?
- 11) Co je básníkovým osudem?

Řešení:

- 1) Intimní a přírodní. Na rozdíl od politicky motivovaných veršů je trvalá.
- 2) Nevěnuje se „socialisticky vhodným“ tématům, ale osobní lyrice. Soc. realismus je umělecký směr 20. st. (schválen roku 1932 ÚV KS SSSR jako oficiální směrnice pro literaturu, výtvarné umění a hudbu a platný ve všech zemích s komun. orientací). Ideově vychází z oslavy vládnoucího režimu, má poukazovat na jeho úspěchy v reálném životě lidí. V literatuře se projevoval budovatelskými romány a schematizací postav i prostředí – děj se většinou odehrává buď na venkově, nebo v továrnách a kladné postavy jsou oddanými členy komunistické strany nebo dělníky, záporné pak intelektuálové, kulaci a „imperialisté“. Díla socialistického realismu jsou tvrdě ideologicky orientovaná, a to často na úkor umělecké kvality i pravdivosti (socialistický realismus je vlastně protimluv, protože více než realitu zobrazoval přání režimu).
- 3) Je to místo jeho mládí, jeho domov.
- 4) S vlastí (obě byly v té době ohrožené – matka nemocí, vlast okupací, válkou).
- 5) Zopakuje a shrnuje předchozí verše (informace).
- 6) abaab – nemá běžný název.
- 7) Na břehu řeky Svratky, Zdá se mi že omládla jsi.
- 8) Vřes.
- 9) Nehrozilo mu nebezpečí, sbírka má podtitul „Básně z cest“, byla napsána po návratu z téměř měsíční cesty do Francie a Itálie (ve 30. letech dosahovala lyrika s náznaky cestopisu značné obliby – viz např. Seifertova sbírka Na vlnách TSF, Bieblova S lodí jež dováží čaj a kávu nebo Horova Itálie). Sbírkou má promyšlenou kompozici – přes 100 rozmanitých básní je rámováno básněmi Kapesní šátek a Sbohem a šáteček, obě nám evokují lehký smutek, poetickou lítost, opouštění milovaného v touze po něčem novém.
- 10) Polibek, kapesník, siréna, lodní zvonec.
- 11) Zpěv. Musí odjet, aby mohl dále zpívat.